

DOI: <https://doi.org/10.57066/sdrm22.16>

CZU: 027.7+001.89

INSTRUIREA PERSONALULUI DE SPECIALITATE DIN BIBLIOTECI PRIVIND ȘTIINȚA DESCHISĂ LIBRARIANS TRAINING ON OPEN SCIENCE

Lilia POVESTCA, drd.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4761-2384>

Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: Bibliotecile sunt facilitatorii de bază ai Științei Deschise (ȘD). Instruirea continuă a bibliotecarilor privind ȘD este una din cerințele esențiale pentru a putea beneficia de oportunitățile Accesului Deschis (AD) și a se implica activ în promovarea avantajelor AD pentru societate. În articol este menționată contribuția Grupului de lucru pentru competențe digitale LIBER care își propune să răspândească o cultură mai deschisă și să poziționeze bibliotecile ca parteneri-cheie în formarea de competențe pentru conceptul complex și de perspectivă al ȘD. Sunt indicate sarcinile esențiale ale bibliotecarilor membri activi în grupul de cercetare. Este întreprinsă o analiză a situației cu privire la instruirea personalului de specialitate din bibliotecile Republicii Moldova (practici educaționale, conținutul și tematica instruirilor, necesități de formare). Sunt identificate modalitățile de formare sau dezvoltare a abilităților, precum și impactul instruirilor și deținerea unor competențe de către bibliotecari privind ȘD.

Cuvinte-cheie: instruire continuă, personal de bibliotecă, Știința Deschisă, activități educaționale, competențe profesionale.

Abstract: Libraries are the basic facilitators of Open Science (OS). Continuous training of librarians on OS is one of the key requirements to be able to take advantage of Open Access (OA) opportunities and be actively involved in promoting the benefits of OA for society. The article mentions the contribution of the LIBER Digital Skills Working Group, which aims to spread a more open culture and position libraries as key partners

* © POVESTCA Lilia (2022)

in developing skills for the complex and forward-looking concept of OS. As an active member of the research group, the essential tasks of librarians on OS are indicated. An analysis of the situation regarding the training of specialized personnel in the libraries of the Republic of Moldova (educational practices, content and subject of training, training needs) is undertaken. Ways of training or developing skills in OS are identified, such as the impact of training and the development of skills by librarians on OS.

Keywords: *continuing education, library staff, Open Science, educational activities, professional skills.*

Introducere

Creșterea masivă a informațiilor, disponibilitatea tehnologiilor digitale, necesitatea soluționării problemelor și provocărilor globale au generat o nouă abordare de realizare și diseminare a cercetărilor științifice – Știința Deschisă (ȘD). Acest fenomen necesită contribuție și implicare din partea diferitor actori-cheie: cercetători, organisme de guvernare, agenții de finanțare, universități, instituții publice de finanțare, edituri științifice etc. și, nu în ultimul rând, bibliotecile ca facilitatori de bază ai ȘD. Bibliotecile și-au adaptat rolul și sunt activ implicate în păstrarea, publicarea și diseminarea materialelor științifice digitale. Ele constituie infrastructura fizică care facilitează partajarea și reutilizarea cercetărilor științifice [1, p. 25]. Personalul de specialitate din bibliotecile Republicii Moldova recunoaște importanța strategică a ȘD, drept dovadă putem aduce semnarea „Declarației privind Știința Deschisă în Republica Moldova” (<https://idsi.md/stiinta-deschisa>) de către toți participanții Conferinței științifice naționale „Știința Deschisă” din 22 noiembrie 2018, organizată de Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale. Astfel, prin această declarație bibliotecarii și-au accentuat menirea de a contribui la îmbunătățirea înțelegerii beneficiilor ȘD.

Rolul bibliotecii în promovarea Științei Deschise

Printre sarcinile esențiale ale personalului de specialitate din biblioteci ar fi contribuția la conștientizarea de către comunități a beneficiilor ȘD, utilizarea bibliotecii ca platformă de diseminare rapidă, accesibilă a rezultatelor cercetărilor, promovarea cercetărilor, oferirea unor programe de instruire specifice (studenților, cadrelor didactice, cercetătorilor, bibliotecarilor), informarea permanentă cu referire la cadrul normativ, strategic și de reglementare național și internațional privind ȘD, implicarea la elaborarea de Politici privind Știința Deschisă, contribuirea la promovarea și implementarea Accesului Deschis (AD)

la nivel național, participarea în procesul de cercetare științifică (colectarea, analiza unor date), încurajarea cetățenilor de a reutiliza informațiile științifice, să ajute utilizatorul să înțeleagă mai bine știința (acces larg la informații, articole științifice, promovarea blogurilor științifice pentru a crea o comunicare mai deschisă) etc.

Dezvoltarea competențelor personalului în domeniul Științei Deschise

Pentru a obține rezultatele dorite, una din cerințele de bază este instruirea continuă a personalului de specialitate din biblioteci privind ȘD. Pentru Grupul de lucru permanent al ERA (European Research Area) pentru Știință și Inovare Deschisă, instituit în 2016 (Republica Moldova este membru), una din priorități prevede instruirea și formarea competențelor în contextul ȘD. Pentru mulți bibliotecari din republică conceptele și practicile ȘD sunt încă noi, atât la nivel de cunoaștere teoretică, cât și în ceea ce privește deținerea unor abilități necesare de a practica ȘD. Identificarea competențelor necesare domeniului ȘD ar fi primul pas în dezvoltarea personală și profesională. Drept urmare, pe de o parte, bibliotecarii vor putea ei înșiși beneficia de oportunitățile AD, iar pe de altă parte se vor implica activ în promovarea avantajelor AD pentru societate. În acest sens, în condițiile finanțării insuficiente a bibliotecilor pentru achiziții de documente, avantajul de bază al AD ar fi neachitarea abonamentelor pentru revistele științifice, ceea ce oferă posibilitatea de a deține publicații științifice, ulterior accesate și consultate de utilizatorii bibliotecii. De asemenea, va duce la creșterea numărului de utilizatori în biblioteci, fiindcă articolele cu AD ajung la un public mult mai larg decât articolele din revistele care nu sunt în AD. Drept urmare, creșterea numărului de cititori se poate transforma în creșterea numărului de citări, sporirea vizibilității și impactul publicațiilor autorilor [2, p. 38].

Grupul de lucru LIBER privind competențele digitale pentru personalul de bibliotecă și cercetători (Digital Skills for Library Personal & Researchers) [3] a încercat să răspundă la întrebările: „Care sunt acele abilități și cunoștințele necesare personalului de specialitate din biblioteci pentru a practica ȘD în mod eficient? Ce pregătire este necesară pentru a sprijini mai bine activitățile de cercetare?”. Pentru a stabili programele de formare în ȘD bazate pe identificarea competențelor, în anul 2019 grupul s-a angajat într-un proiect în scopul definirii abilităților necesare pentru sistemul de operare și pentru a le alinia la strategia LIBER 2018-2022. După câteva luni de muncă, au fost identificate abilitățile și cunoștințele necesare pentru a practica ȘD în mod eficient (Figura 1).

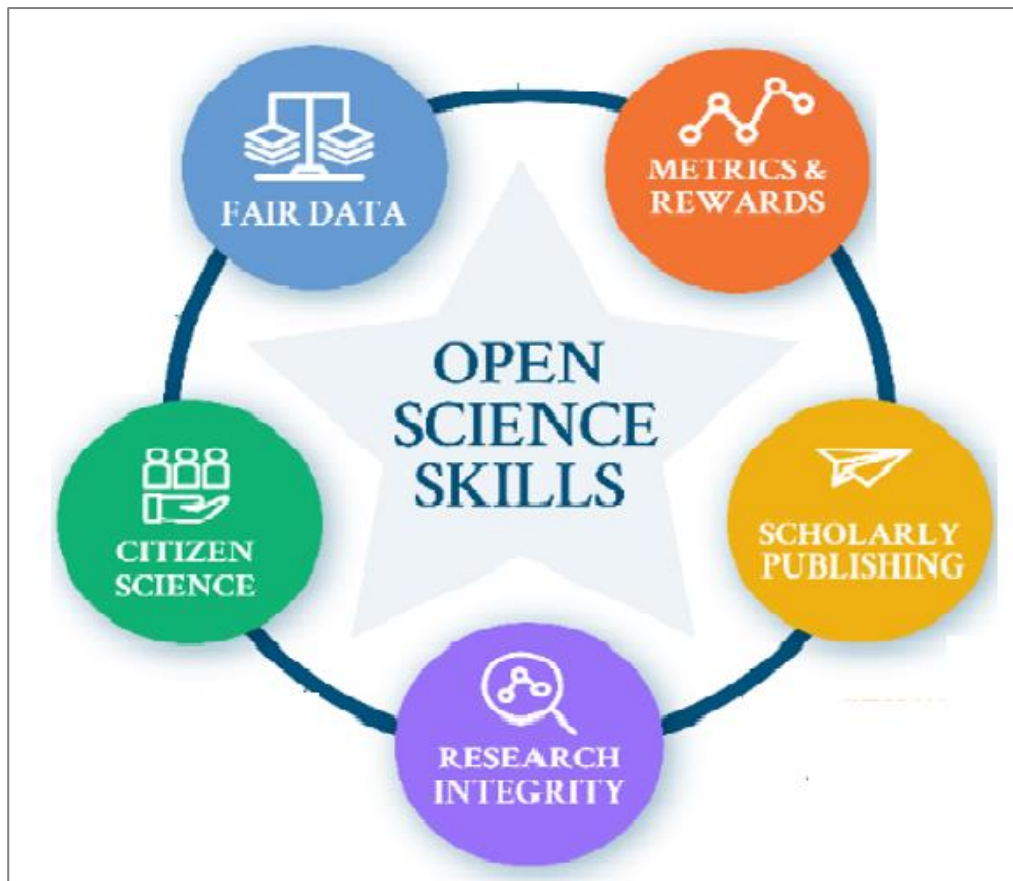

Fig. 1. Abilități necesare pentru a practica Știința Deschisă

Sursa: LIBER [4].

Au fost recunoscute abilitățile ȘD, precum competențe de comunicare, negociere, predare etc., însă lista finală s-a limitat la cunoștințe și abilități digitale necesare de a practica ȘD. Grupul de lucru a elaborat un poster prezentat la Conferința Open Science, Berlin, 11-12 martie 2020, care poate fi o sursă vizuală importantă pentru bibliotecari în a cunoaște abilitățile digitale de care ar putea avea nevoie pentru a practica ȘD în mod eficient [4]. În general, Grupul de lucru pentru competențe digitale LIBER își propune să răspândească o cultură mai deschisă și să poziționeze bibliotecile ca parteneri-cheie în formarea de competențe pentru conceptul complex și de perspectivă al ȘD. Acest proiect prezintă bogăția și diversitatea abordărilor europene față de competențele și formarea în știința deschisă atât în biblioteci, cât și în comunitățile de cercetători, de la programe mature până la inițiative emergente [3].

Ce sunt competențele digitale? Competențele digitale, esențiale pentru personalul de specialitate din biblioteci, presupun o extindere dincolo de simpla utilizare a dispozitivelor digitale și mijloacelor media. Termenul admite o utilizare autonomă, sensibilă și responsabilă a tehnologiilor digitale în diverse situații, capacitatea de a lucra cu instrumente digitale într-un context profesional.

Ce sunt abilitățile de știință deschisă? Comisia Europeană definește mai multe abilități de ȘD (Raport, iulie 2017):

- Abilități de publicare academică cu acces deschis;
- Abilități legate de datele de cercetare deschise (producție, management, procesare, analiză, utilizare, reutilizare, diseminare);
- Abilități juridice (respectarea legislației);
- Conștientizarea problemelor referitoare la integritatea cercetării;
- Capacitatea de a acționa „dincolo de propria comunitate academică și disciplinară”;
- Capacitate de „gestionare și extindere” a științei cetățenești [5].

Potrivit opiniei lui A. Guskov [6, p. 42], o atenție deosebită se acordă rolului bibliotecilor universitare în dezvoltarea alfabetizării cercetătorilor și a competențelor conexe, în gestionarea datelor de cercetare, susținerea infrastructurii și practicilor ȘD, inclusiv AD la rezultatele cercetării. Autorul atribuie bibliotecarului rolul activ în grupul de cercetare, care va contribui la realizarea următoarelor sarcini:

- studierea caracteristicilor cantitative și calitative ale activității de publicare;
- evaluarea eficacității cercetării științifice;
- analiza citărilor publicațiilor;
- studiul torentelor de cercetare în științele mondiale și interne;
- dezvoltarea repozitoriilor științifice;
- analiza colaborărilor interne și externe, mobilitatea academică;
- studiul interacțiunii sectoarelor de cercetare și dezvoltare academică, universitară și comercială;
- analiza problemelor legate de transferul de tehnologie și ciclurile de inovare;
- elaborarea indicatorilor pentru dezvoltarea științei și tehnologiei etc.

Recunoscând potențialul pe care bibliotecarii îl pot oferi, este necesară actualizarea permanentă printr-un proces de învățare continuă, eficientă a competențelor digitale, a abilităților de ȘD. În acest sens, ca o bună practică educațională, menționăm instruirile din cadrul Proiectului *Modernizarea Serviciilor Bibliotecilor Universitare din Republica Moldova* (aprilie 2016 – noiembrie 2019) realizat în parteneriat între 18 biblioteci universitare din Republica Moldova, Universitatea din Bergen (Norvegia) și Universitatea Transilvania din Brașov (România).

Tematica instruirilor s-a axat pe: consolidarea cunoștințelor și abilităților în domeniul culturii informației, managementul datelor de cercetare, înregistrare, operare, gestionare; instrumente de regăsire a informației; evaluarea cercetării; factori de impact; etica utilizării informației, plagiatul etc. Au fost organizate 9 workshopuri: „Advocacy / Marketing II: cele mai bune practici”, „Gestionarea datelor de cercetare”, „Atragerea comunității academice: evaluarea și răspunsul la nevoile utilizatorilor”, „Platformele Web of Science & Incites. Accelerarea activității de cercetare prin Web of Science. Ameliorarea evaluării activității de cercetare cu Journal and Highly Cited Data”, „Acces Deschis și Repozitorii instituționale” etc.; 4 ateliere de planificare strategică, 3 școli de vară: „Bibliotecarul de referințe în era digitală”, „Cultura informației”, „Acces Deschis și Surse deschise pentru bibliotecari”, cu un număr de 312 ore de instruire, la care au fost instruiți în jur de 700 de reprezentanți din instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova. Unele activități au fost înregistrate video, oferind posibilitatea pentru mai mulți bibliotecari de a se autoinstrui [7].

Potrivit rezultatelor studiului anual 2019, privind necesităților de formare a personalului din Sistemul Național de Biblioteci (SNB) elaborat de Centrul de Formare Profesională Continuă în Biblioteconomie și Științe ale Informării din cadrul Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova (CFPC BNRM), 97% din respondenți au menționat amplificarea poziției bibliotecilor ca actori-cheie și facilitatori ai ȘD: beneficii și oportunități pentru biblioteci; conținut științific deschis: utilizare și promovare; știința cetățenilor sau știința participativă etc. [8].

Analiza stării actuale privind furnizarea activităților educaționale la subiectul Știința Deschisă

În baza analizei ofertelor educaționale integrate ale furnizorilor de educație nonformală pentru personalul de specialitate din bibliotecile Republicii

Moldova (perioada 2018-2021) [10], cu privire la dezvoltarea competențelor digitale și abilităților în domeniul ȘD, s-a constatat că a treia parte din totalul activităților educaționale s-au axat pe formarea și dezvoltarea competențelor digitale: cursuri modulare („Competențe digitale pentru bibliotecari”, „Incluziunea digitală pentru bibliotecari”); ateliere, traininguri, master-classuri (managementul calculatorului; deprinderi eficiente de Word, Excel; QR code; crearea poveștilor digitale, formarea competențelor de utilizare eficientă a platformelor online; crearea de prezentări profesionale digitale; utilizarea aplicației StoryMaps; utilizarea programului Publisher, creare de conținut digital pentru repozitoriu etc.).

În comparație cu numărul de acțiuni privind dezvoltarea competențelor digitale, subiecte privind ȘD au fost mai puține. Conținutul instruirilor s-a referit la:

- forme și metode inovative de promovare a științei;
- servicii educaționale de educare a științei;
- comunicarea științei prin forme biblioteconomice inovative și metode nonformale;
- încurajarea, inspirarea promovării rezultatelor științei în viața și activitatea umană;
- inițiere în ȘD, utilizarea resurselor în AD;
- Resurse Educaționale Deschise;
- Bibliometria: delimitări conceptuale;
- Instrumentul Bibliometric Național (IBN);
- registrul Revistelor în AD (DOAJ);
- profilul ORCID (Open Researcher and Contributor ID);
- identificatorul unic DOI (Digital Object Identifier), algoritmul atribuirii acestuia în baza de date Zenodo;
- utilizarea resurselor informaționale în funcție de atribuirea Licențelor Creative Commons.

În Tabelul 1 este reflectată tematica instruirilor furnizorilor de educație nonformală (2018-2021), elaborat în baza arhivelor Centrului de Formare Profesională Continuă în Biblioteconomie și Științe ale Informării.

Tabelul 1. Tematica instruirilor furnizorilor de educație nonformală (2018-2021)

Tematica activităților educaționale (ateliere, traininguri, prezentări etc.)	Organizatori	Nr.
Săptămâna Științei	CNEPB BMC	2
Sistem național de cercetare deschisă în biblioteconomie	CFPC BNRM	1
Accesul Deschis: oportunități pentru Bibliotecile Publice. Accesul la revistele/articolele în acces deschis. Accesarea documentelor aflate în Acces Deschis. Știința Deschisă. Resurse științifice cu Acces Deschis. Utilizarea resurselor în Acces Deschis. Instrumentul Bibliometric Național	CRFC BNRM, CR Orhei, Telenești, Taraclia, Cahul, Strășeni, Telenești	19
Accesul Deschis – sistem deschis de partajare a informațiilor și cunoștințelor. Știința Deschisă	CFPC BNRM	1
Accesul Deschis și dezvoltarea științei, Perspective pentru BNRM	CFPC BNRM	1
Metode infometrice în activitatea bibliotecii	CFPC BNRM	2
Biblioteca – promotor al Științei Cetățenilor sau Științei Participative	CFPC BNRM	1
Servicii de bibliotecă în sprijinul promovării/implementării Științei participative sau Științei cetățeanului	CFPC BNRM	1
Știința Deschisă în Republica Moldova	CFPC BNRM, IDSI	1
Dreptul de autor și mediul digital	CC, BM „B.P. Hasdeu”	2
Bazele de date Ebsco	CC, BM „B.P. Hasdeu”	1
Profilul ORCID – oportunitate de creștere a vizibilității științifice	CFPC BNRM	1
DOI – Identificator de obiecte digitale Instrucțaj profesional	CFPC BNRM	1
Licențele Creative Commons – tipuri și caracteristici	CFPC BNRM	1

Tematica activităților educaționale (atelier, traininguri, prezentări etc.)	Organizatori	Nr.
Profilul ORCID – oportunitate de creștere a vizibilității științifice	CFPC BNRM	1
Directory of Open Acces Repositories (OpenDoar) – oportunități de diversificare și lărgire a accesului la informație	CFPC BNRM	1
BNRM – creatoare de conținuturi digitale, prezențe în BD în AD. Repozitoriul Național Tematic MoldLis	CFPC BNRM	4
Lecturi profesionale: conținuturi în Acces Deschis	CFPC BNRM	1
Total		42

Sursa: Oferta educațională integrată (2018-2021) [9].

Conform datelor analizate, concluzionăm că pe parcursul anilor 2018-2021 au fost organizate 42 de activități educaționale cu tematica ȘD (Figura 2). CFPC BNRM, ca centru biblioteconomic național, a organizat cele mai multe activități axate pe subiectul ȘD (11). La nivel regional, cel mai activ a fost Centrul Regional Telenești cu 9 activități educaționale. Se constată o dinamică a activităților educaționale privind ȘD: 2018 (3); 2019 (11); 2020 (12); 2021 (16).

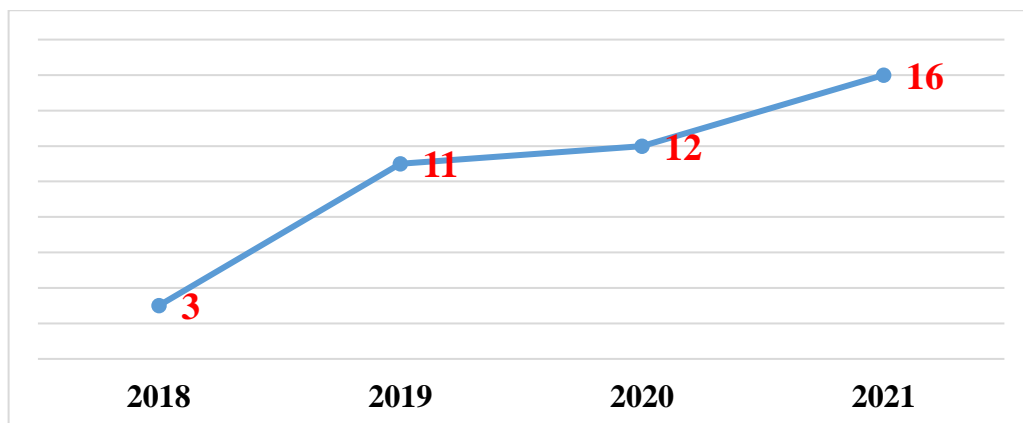

Fig. 2. Numărul de instruiți privind ȘD (2018-2021)

Sursa: Elaborată de autor.

Forme și metode de dezvoltare a abilităților privind Știința Deschisă

Printre modalitățile de formare sau dezvoltare a abilităților, atât a personalului, cât și a formatorilor, privind ȘD sunt:

- evenimente, conferințe publice (ex.: Conferința Națională „Știința Deschisă în Republica Moldova”; Evenimentul Național NI4OS-Europe de Formare privind Consolidarea Capacităților în Domeniul Științei Deschise pentru Moldova, 24 septembrie 2020; conferința „Lectura în contextul mișcării Știința Deschisă”, în contextul Zilelor Științei la nivel național, 10 noiembrie 2020, susținută de cercetătoarea, experta în ȘD din Republica Moldova Nelly Țurcan, doctor habilitat, profesor universitar);
- utilizarea diverselor canale și tipuri de învățare (față în față, autoformare în activități de grup, online cu materiale OpenAIRE, materiale FOSTER Plus etc.);
- participarea la campania internațională „Săptămâna Internațională a Accesului Deschis”;
- urmărirea proiectelor europene cu implicarea bibliotecilor;
- colaborarea cu experți, formatori, cercetători, bibliotecari în scopul schimbului/acumulării experienței;
- înscrierea în grupuri de discuții pe Internet;
- stagii de formare în străinătate;
- lecturarea publicațiilor la acest subiect etc.
- Impactul instruirilor și deținerea unor cunoștințe și abilități de către personalul de specialitate din bibliotecile Republicii Moldova privind ȘD:
- Contribuirea la elaborarea politicilor instituționale de AD;
- Asistență metodologică utilizatorilor în vederea găsirii informației de care au nevoie;
- Asigurarea ajutorului comunității academice în sporirea audienței, impactului [2, p. 40];
- Crearea repozitoriilor (depozitelor digitale) tematice și instituționale (ex: Repozitorul Tematic Național MoldLis, BNRM; Repozitoriul instituțional HAPES, Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”; repozitoriile bibliotecilor universitare);
- Implicarea în procesul de înregistrare a revistelor și repozitoriilor în registre internaționale (DOAJ, OpenDOAR, ROAR);
- Contribuirea la dezvoltarea bibliotecii electronice IBN prin asigurarea cu conținutul digital al revistelor instituționale în AD;
- Creșterea numărului de publicații instituționale în AD în diferite baze de date (ex.: Ebsco, Scopus, WoS) etc.

Concluzii și recomandări

Personalul de specialitate din biblioteci trebuie să se implice activ în practicile ȘD. Sunt necesare crearea unor programe relevante, de la subiecte simple, de inițiere, până la subiecte complexe, de formare și dezvoltare a competențelor privind ȘD. Furnizorii de educație continuă trebuie să definească obiective clare de învățare cu acoperirea bibliotecarilor din toate tipurile de biblioteci pentru implicarea ulterioară a cursanților în practicile ȘD. Pentru aceasta se recomandă studierea sistematică a nevoilor specifice în ceea ce privește competențele digitale și ȘD, combinarea diferitor formate și metode de instruire, crearea unei comunități de persoane preocupate de ȘD prin dialog deschis cu colegi, cercetători, experți.

De asemenea, e stringentă pregătirea formatorilor (lipsa formatorilor în domeniul ȘD este una din probleme la nivel național). Includerea în strategiile instituționale ca prioritate implementarea ȘD prin lansarea unor programe de formare a formatorilor, bibliotecarilor, cercetătorilor etc. Prin urmare, bibliotecarul bine pregătit privind ȘD va reduce din munca omului de știință și va prelua din sarcinile cercetătorului care nu au tangență cu domeniul său de activitate: identificarea revistelor de impact, promovarea rezultatelor și publicațiilor pe Internet etc.

Analizând situația cu privire la instruirea bibliotecarilor privind ȘD de către CFPC BNRM, Centrul de Formare din cadrul BNC „Ion Creangă”, Campusul Competențelor, BM „B.P. Hasdeu”, centrele regionale s-a constatat că în ofertele educaționale sunt planificate subiecte privind ȘD. Datele ne indică că pe parcursul ultimilor patru ani (2018-2021) a crescut cu 18% numărul de activități educaționale privind ȘD. În baza rezultatelor sondajelor remarcăm necesitatea de formare și interesul personalului de specialitate din SNB față de ȘD, AD. Cu toate acestea, considerăm că în condițiile de consolidare a eforturilor pentru realizarea obiectivelor ȘD, este nevoie de formare continuă pentru a deveni parte a fenomenului ȘD: publicațiile în AD, datele deschise, managementul datelor de cercetare, e-infrastructura de cercetare, IBN, implementarea științei participative etc.

În contextul fenomenelor analizate recomandăm personalului de specialitate din bibliotecile Republicii Moldova să participe la cel puțin o sesiune de formare privind ȘD.

Referințe bibliografice

1. COJOCARU, Igor, COJOCARU, Irina. Știința Deschisă ca o tendință în lumea modernă. In: *Știința Deschisă în Republica Moldova: Studiu*. Chișinău: Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, 2018, pp. 19-32. ISBN 978-9975-3220-3-4. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1468418>
2. ȚURCAN, Nelly. Situația privind Știința Deschisă în Republica Moldova. In: *Știința Deschisă în Republica Moldova: Studiu*. Chișinău: Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, 2018, pp. 33-87. ISBN 978-9975-3220-3-4. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1468418>
3. SWIATEK, Cécile. LIBER Digital Skills Working Group: Case Studies on Open Science Skilling and Training Initiatives in Europe. *LIBER*. Data publicării: 24 iunie 2019. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3901485>
4. LIBER. *Identifying Open Science Skills for Library Staff & Researchers*. Publicat: 10.03.2020. Disponibil: <https://libereurope.eu/article/open-science-skills-diagram/> (accesat 27.04.2022).
5. SWIATEK, Cécile ș.a. *LIBER Open Science Training Methods and Practices Across European Research Libraries – Survey Analysis*, 2020, June. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3903142>
6. GUSKOV A. E., KOSYAKOV D. V., MAKEEVA O. V. The matrix of tasks, resources and competences for research libraries. In: *Bibliosphere*. 2019, nr. 3, pp. 35-46. (in Russ). eISSN 2712-7931. DOI: <https://doi.org/10.20913/1815-3186-2019-3-35-46>
7. *Reports Project „Modernization of academic library services in Moldova”*, Project number CPEA-2015/10014. Project period: 2016-2019. Disponibil: <https://newinformationservices.wordpress.com/reports/> (accesat 27.04.2022).
8. POVESTCA, Lilia. *Rezultatele studiului anual privind necesitățile de formare ale personalului din Sistemul Național de Biblioteci*. CFPC BNRM, 2019, 15 p. [manuscris]
9. Oferta educațională integrată (2018-2021). [online]. BNRM. Disponibil: <http://37.233.63.201/index.php/profesional/formarea-profesionala-continua> (accesat 27.04.2022).